

مجموعه مقالات
اولین همایش بین‌المللی
پیامدهای اجتماعی و فرهنگی کرونا بر حوزه‌های میراث فرهنگی،
گردشگری، صنایع فرهنگی خلاق و هنرهای سنتی
۳۰-۲۹ بهمن ماه ۱۳۹۹
۱۸-۱۷ فوریه ۲۰۲۱

به کوشش
علیرضا حسن‌زاده
عضو هیأت علمی پژوهشکده مردم‌شناسی پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
مصطفی اسدزاده
عضو گروه فرهنگ و جامعه پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
با مقدمه و مؤخره‌ای از
ژاله آموزگار - سهیلا شهشهانی

تهران، دوشنبه، قونیه

دی‌ماه ۱۴۰۰

سیرپاسه	همایش بین‌المللی پیامدهای فرهنگی و اجتماعی کرونا بر حوزه‌های میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع فرهنگی خلاق و هنرهای سنتی (تهران) ۱۳۹۹
عنوان و نام پدیدآور	International and virtual conference of the effects of the coronavirus on cultural heritage tourism and creative cultural industries and traditional handicrafts (2021, Tehran) مجموعه مقالات اولی همایش بین‌المللی پیامدهای فرهنگی و اجتماعی کرونا بر حوزه‌های میراث فرهنگی، گردشگری، صنایع فرهنگی خلاق و هنرهای سنتی ۲۹-۳۰ بهمن‌ماه ۱۳۹۹ ۱۷-۱۸ فوریه ۲۰۲۱ به‌کوشش علیرضا حسینی‌زاده، مصطفی اسدزاده، با مقدمه راله آمورگار؛ ویراستار فارسی علیرضا حسینی‌زاده، مصطفی حسینی‌زاده؛ ویراستار انگلیسی علیرضا حسینی‌زاده؛ ویراستار فرانسوی نایک خلعتبری، میرا اسفزاری؛ ویراستار ترکی استانبولی افسرالملوک منگی؛ ویراستار علمی علیرضا حسینی‌زاده.
مصححان متن	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، انتشارات: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، ۱۴۰۰.
مصححان طاهری	ک، ۱۰۳۶ ص: ۷/۱۳۴۵/۲۱ س.م.
شابک	۲۸۰۰۰۰۰ رنل: 600-452-387-59VA
وضعیت فهرست‌نویسی	فصل
یادداشت	م.ع. نه انگلیسی: Proceedings of the First International Conference on the Sociocultural Effects of COVID-19 on Cultural Heritage, Tourism, Creative Cultural Industries, and Traditional Arts and Handicrafts 17-18 February 2021
موضوع	کروناویروس‌ها -- ایران -- کنگره‌ها Iran -- Congresses Coronaviruses کنفرانس‌های واکر -- ایران -- کنگره‌ها Iran -- Congresses Communicable diseases کروناویروس‌ها -- ایران -- جنبه‌های اجتماعی -- کنگره‌ها Iran -- Social aspects -- Congresses Coronaviruses
سیاسته افروده	حسینی‌زاده، علیرضا، ۱۳۵۰ -
سیاسته افروده	اسدزاده، مصطفی، ۱۳۵۵ -
سیاسته افروده	آمورگار نگانه، راله، ۱۳۱۸ -، مقدمه‌نویس
سیاسته افروده	پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، انتشارات
سیاسته افروده	سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری
سیاسته افروده	Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization
رده بندی کنگره	۲۹۹QR

مجموعه مقالات اولین همایش بین‌المللی پیامدهای اجتماعی و فرهنگی کرونا بر حوزه‌های میراث فرهنگی، گردشگری،

صنایع فرهنگی خلاق و هنرهای سنتی، ۲۹-۳۰ بهمن‌ماه ۱۳۹۹/۱۷-۱۸ فوریه ۲۰۲۱

به کوشش: علیرضا حسینی‌زاده ۱۳۵۰، a.hasanzadeh@richt.ir، parisriver@gmail.com

مصطفی اسدزاده، asadzadeh74@gmail.com

ویراستار فارسی: علیرضا حسینی‌زاده، مصطفی اسدزاده

ویراستار انگلیسی: علیرضا حسینی‌زاده، مهرناز میروژنیک

ویراستار فرانسوی: نایک خلعتبری و میرا اسفزاری

ویراستار ترکی استانبولی: افسرالملوک منگی

ویراستار علمی: علیرضا حسینی‌زاده

گروه مشاوران علمی: مصطفی اسدزاده، مریم نعمت طابوسی، نایک خلعتبری، سمیه گریبی، میرا اسفزاری، زیلا مشیری، افسرالملوک منگی، مهرناز

میروژنیک

چاپ و مجلدی:

طرح جلد: علیرضا پژوهش

صفحه آرا: خسرو چگینی

قیمت: ۲۸۰۰۰۰ تومان

چاپ اول: تیرماه ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۵۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۴۵۲-۳۸۷-۵

عکس روید فارسی: محمود محقق

(منبع عکس لاتین: Cholera as depicted in Le Petit Journal)

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، نایب‌تر از میدان ولیعصر (عج)، ابتدای خیابان دمشق، شماره ۹.

صندوق پستی: ۰۴۴۷۴-۱۴۱۵۵، کدپستی: ۱۴۱۶۷۸۲۸۴۱، تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات با همکاری پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان امام خمینی، ابتدای خیابان بسی تبر، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

دورنگار: ۰۲۱-۶۶۷۳۶۷۸۸

تلفن: ۰۲۱-۶۶۷۳۶۴۵۲۰۶۰

رایانامه: ecp@richt.ir

www.richt.ir

پژوهشگاه الکترونیکی کتاب: richtbook.ir

فهرست کتاب

ز	سخن آغازین، ژاله آموزگار، استاد فرهنگ و زبان‌های باستانی دانشگاه تهران:
	زمین زیبا و مهربان: آفرینش زمین بنا به روایات اساطیری ایران باستان و پرسش از خشم زمین در عصر همه‌گیری
ض	مقدمه جناب آقای دکتر مصیب امیری رئیس پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
ط	مقدمه جناب آقای دکتر محمد سلگی رئیس پیشین پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
ع	مقدمه کوشندگان: علیرضا حسن‌زاده - مصطفی اسدزاده
گ	ساختار علمی و اجرایی همایش بین‌المللی پیامدهای اجتماعی و فرهنگی کرونا بر حوزه‌های میراث فرهنگی، گردشگری، صنایع فرهنگی خلاق و هنرهای سنتی
۱	بخش اول: مقالات فارسی
۳	فصل اول: گردشگری و مساله کرونا
۵	کرونا به عنوان ریسکی سیستماتیک و تأثیر آن بر روند تقاضای گردشگری
	سعید امیریان، عنی محمد احمدی، عباس نصاری آرانی، عزت‌الله عباسیان
۱۹	جایک‌سازی ساختار سازمانی مشاغل گردشگری در بحران کرونا و بررسی نقش فناوری‌های الکترونیک
	حسن تقی‌زاده انصاری، مصطفی محمودی
۲۹	اثرات شیوع کووید-۱۹ (ویروس کرونا) بر گردشگری بین‌المللی
	ناصر رضایی
۴۱	درآمدی بر راهبردهای کاهش آسیب به وجوه فرهنگی و اقتصادی صنعت گردشگری در بحران کرونا و پس از آن
	پرتاز گودرزبروری، مه بانو فلاحی
۴۹	نقش گردشگری مجازی در برکردن اوقات فراغت مردم در ایام کرونا و روش‌های آن
	اکرم نصرآبادی، زهره ایزی، مریم ایزی
۵۷	تحلیل گردشگری مجازی در دوران پساکرونا، مورد مطالعه: پیچ اینستاگرام "سمنان کجا بریم؟"
	علیرضا کریمی، رسول گلپایگانی
۶۵	گردشگری در عصر پساکرونا: تلاقی کاهش سفر پس از بحران کووید-۱۹
	محبوبه نعیمی مجد، آرزو نعیمی مجد
۷۳	تأثیرات کرونا بر صنعت توریسم در افغانستان
	مرتضی عزیزی
۷۹	فصل دوم: میراث فرهنگی و ابعاد اجتماعی و فرهنگی کرونا
۸۱	چالش کیفیت هوا در موزه‌ها در دوران همه‌گیری کرونا: بازدیدکنندگان یا بازدیدشوندگان؟
	منیژه هادیان دهکردی

۸۷	لزوم بازخوانی مفهوم «حق به شهر» در پساکرونا
	بهروش شمس‌الهی
۹۷	ضرورت تغییر چارچوب اخبار همه‌گیری کووید-۱۹ با گذر زمان برای مدیریت کارآمد بحران
	سید زهرا اجاق
۱۰۵	مسائل زبان‌شناختی پیام‌های سلامت با تأکید بر کرونا
	فاطمه عظیمی فرد
۱۱۵	اثر عصر کرونا بر روی زندگی در ترکیه
	علی تمیزال
۱۲۱	کرونا و آیین‌های مرتبط با مرگ
	رضا تسنیمی دهنرانی
۱۳۱	تأثیر کرونا بر تولید، توزیع و مصرف کالاهای فرهنگی و خلاق: تأثیر بحران اقتصادی بر صنایع خلاق
	حسانه حبیبیان
۱۴۱	پاندمی و بروس کرونا و واقعیت‌هایی سبک‌وار از همگرایی رشد اقتصادی جهانی: فرصتی استراتژیک برای عبور از شکاف بزرگ
	محمدعلی ابوترابی
۱۴۹	کرونا و بروس به مثابه یک تهدید
	میتراسافاری
۱۵۷	تأثیرات اجتماعی و بروس کرونا در برگزاری آیین‌های ایرانی، مطالعه موردی سوگواری
	ژیلا مشیری
۱۶۹	حفاظت از مجموعه‌های موزه‌ای در شرایط بسته‌بودن بلند مدت موزه‌ها در طی همه‌گیری کووید-۱۹
	نسرین نوحی باباجان، سمیه کاظمی
۱۷۵	مسئولیت‌پذیری اجتماعی در شرایط همه‌گیری کرونا
	زهرا فرضی‌زاده
۱۸۳	هویت، اخلاق شهروندی و مسئولیت اجتماعی شهروندان ایلامی در شرایط همه‌گیری کرونا
	علی هاشمی، زینب هاشمی
۱۹۵	برهمکنش ادبیات و فاجعه در ایران: خوانشی نو از هویت و فرهنگ ایرانی با تأکید بر پاندمی کرونا
	علیرضا حسن‌زاده
۲۱۷	تبعات اجتماعی و فرهنگی کرونا در میان زرتشتیان ایران
	آزاده پشتونی‌زاده
۲۲۳	تأثیر معماری در بهداشت و حفظ سلامتی با نگاهی به فاصله‌گذاری اجتماعی
	فریدد مجیدی
۲۳۷	تنهایی و سکوت
	مائی کلانی

۲۴۵	چگونگی تأثیر معنویت در پیشگیری و درمان بیماری کرونا
	حسین سلطان محمدی، فاطمه سلطان محمدی
۲۶۱	کرونا مجالی نو در کارآمدی میراث فرهنگی ناملموس برای رسیدن به صلح جهانی و توسعه پایدار در سیاره زمین
	آتوسا مومنی، شیدا مهنام
۲۷۳	ملاحظات و مراقبت‌ها از مجموعه موزه‌های میراث فرهنگی پس از بازگشایی مجدد در دوران همه‌گیری و بیماری کووید-۱۹
	سَمیه کاظمی دهقی، نسرين نوحی باباجان
۲۸۷	خانه، آموزش و خشونت نمادین: پژوهشی مردم‌شناختی در میان تهی‌دستان تبریز در دوره کرونا
	اصغر ایزدی جیران
۲۹۳	جشن بی‌سور، مرگ بی‌سوگ: ظرفیت‌ها و ضرورت‌های تولید فیلم اتنوگرافیک با محوریت بازنمایی آیین‌های سوگواری و سرور در دوران پاندمی کرونا
	پویا رنسی
۲۹۹	پژوهشی در باب بررسی شیوه‌های ایجاد تعلق نسبت به میراث فرهنگی ناملموس در نوجوانان در حوزه نمایش‌های شادی‌آور آیینی و سنتی در دوران همه‌گیری جهانی بیماری کووید-۱۹
	مطالعه موردی: سیاه بازی، خیمه شب بازی و حاجی فیروز
	پوریا سمندری
۳۱۳	فصل سوم: هنر و مساله کرونا
۳۱۵	بیان هنری در دوره پاندمی: پروژه covidoscope
	عبدالله یگین
۳۱۹	بازار هنرهای تجسمی در دوران کرونا: فرصت‌ها و چالش‌ها
	فرزانه فرشیدنیک
۳۲۹	نقش فضای مجازی در تعامل هنرمند و مخاطبان هنرهای نمایشی در زمان همه‌گیری جهانی کووید-۱۹
	مریم نعمت طاوسی
۳۳۵	تحلیل تطبیقی تأثیرات شیوع بیماری کرونا بر حوزه هنرهای تجسمی و نمایشی
	رومینا محمودی زیرابی، سید محسن هاشمی
۳۵۱	تحلیل اثرات زبان‌بار کووید-۱۹ بر اقتصاد صنایع فرهنگی خلاق، مطالعه موردی: ایالات متحده
	پرناز گودرزپوری، امیر باقری گرمارودی
۳۶۱	تأثیر و کارکرد فضای مجازی بر تحولات بازار صنایع دستی در دوران شیوع کرونا
	نادیا پورعیاس تحویلنداری
۳۶۹	تأثیر کرونا به مثابه شقاوت امیدمی در صحنه تئاتر زندگی با رویکرد به نظرات آنتونین آرتو
	طلایه رویایی
۳۷۳	روبه‌روی هنرمندان و صنعتگران با پاندمی کرونا
	مریم کیان

۳۸۳	فصل چهارم: فضای مجازی و اقتصاد فرهنگ در دوره کرونا
۳۸۵	تجزیه و تحلیل گفتمانی در سطح کلان در نظرات کاربران شبکه مجازی اینستاگرام در خصوص اخبار کرونایی
	آزاده نعمتی، محمد رضا فلاحتی قدیمی فومنی
۳۹۵	مسئله کرونا و اقتصاد نشر
	هادی جعفری نژاد
۴۰۱	بررسی تأثیر پاندمی (همه گیری) کرونا بر فرهنگ و سبک زندگی مجازی
	مهدی میرزایی، مسعود نظریزاده
۴۱۵	بررسی چالش‌های اعتماد دانش آموزان نوجوان به فضای مجازی در ایام قرنطینه خانگی و شیوع ویروس کرونا
	مسعود نظریزاده، مهدی میرزایی
۴۳۱	بخش دوم: معرفی پیش‌نشدت‌های همایش پیامدهای اجتماعی و فرهنگی کرونا بر حوزه‌های میراث فرهنگی، گردشگری، صنایع فرهنگی خلاق و هنرهای سنتی
۵۲۳	بخش سوم: پزشکی فیلسوف، پزشکی در ایران باستان و مسأله همه‌گیری
۵۲۵	گفتمان پزشکی و مسأله همه‌گیری مقدمه‌ای بر پیشینه باستانی پزشکی در ایران: پزشکی فیلسوف به مثابه پاسخ به مسأله همه‌گیری
	علیرضا حسن‌زاده، علیرضا ملک‌زاده
۵۳۱	پزشکی در ایران باستان
	فریبا شریفین
۵۴۱	پزشکی در اوستا
	آزاده حیدری پور
۵۴۹	پزشکی و گیاهان دارویی در متون پارسی میانه
	کتابیون فکری پور
۵۵۵	پساگفتار (مؤخره)
	انسان شناسی در دوره کرونا
۵۵۷	سهیلا شهشانی
	استاد انسان‌شناسی گروه جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید بهشتی
۵۶۵	از اسطوره شناسی آفرینش زمین تا کوویدسکوپ در فضای مجازی
	حسین میرزایی
	استادیار گروه مطالعات فرهنگی دانشگاه علامه طباطبائی
۵۶۳	بله بله با کرونا و ویروس: از ترس‌ها و تهدیدها تا تغییرها و فرصت‌ها
	حسین میرزایی
	استادیار گروه مطالعات فرهنگی دانشگاه علامه طباطبائی
۵۸۷	نمایه

Foreword::	15
This kind and Beautiful Planet: Creation of the Earth According to Ancient Iranian Mythology, and an Inquiry into the Wrath of the Earth in the Age of the Pandemic	
Jaleh Amuzgar	
La Création de la terre selon les récits mythologiques de l'Iran ancien, et la réflexion sur la colère de la Terre en temps de Pandémie	
Introduction:	23
Head of the Cultural Heritage & Tourism Research Institute	
Mos'sayeb Amiri	
Introduction:	27
Former Director of the Research Center of Culture, Art and Communication	
Mohammad Solgy	
Preface: Editors of the Book	31
Alireza Hassanzadeh - Mostafa Assadzadeh	
The Structure of the International Conference on Sociocultural Effects of COVID-19 on Cultural Heritage, Tourism, Creative Cultural Industries, and Traditional Arts and Handicrafts	39

بخش چهارم (بخش اول انگلیسی): چکیده

بخش پنجم (بخش دوم انگلیسی): مقالات فرانسوی، انگلیسی و ترکی استانبولی

Bahak Khalatbari, Le Confinement, Temps Creux Ou Effet Serendipitous? (Réflexions Sur Nos Libertés)	129
Ali Temizel, Coronavirus Döneminin Türkiye'de Yaşam Üzerindeki Etkisi	140
Abdullah Yegin, Salginin Sanatsal Ifadeleri: Covidoscope Projesi	149
Alireza Hassanzadeh, Iranian Rituals in Discursive and Historical Evolution from Brotherhood of Pain and Happiness to Digitized Rituals at the time of the COVID-19 Pandemic: An Anthropological Study	155
Somayeh Karimi, Jokes as a response to Coronavirus Panic	191
Alexandra Balandina, Creative activism and solidarity in the Greek Performing Arts sector during COVID-19: Musicians and Artists as Activists and Solidarists in Times of Crisis	201
Parviz Feyzi, Corporate Social Responsibility and the Crisis of COVID-19 Pandemic: Long-term or Short-time Values?	217
Alireza Hassanzadeh, Uncompleted Rite of Passage, Intrusive Memory, and Post-Traumatic Stress Disorder: A Comparative Anthropological Perspective on Two Disasters of Bam Earthquake (2003) and COVID-19 Pandemic (2020-2021)	231
Case studies of Tehran and Bam	
Alireza Hassanzadeh, On the Mutual Interaction of Literature and Natural and Manmade Disasters: A New Approach towards Iranian Identity and Culture with an Emphasis on Bam Earthquake and COVID-19 Pandemic	245
Alireza Hassanzadeh, Mass Tourism and Host-Guest Tension during COVID-19 Pandemic	275
Toshali, Kalindi Sharma, Urfat Anjem Mir, A review of the Impact of COVID-19 pandemic on the Livelihood of handicraft producers and the government initiatives in India	285
Alireza Hassanzadeh, Afsarolmolouk-e Malaki, Başlık: Erken Yüzyıl Sendromu: Savaş ve pandemi perspektifinde	305
Alireza Hassanzadeh, Genealogy of a symbolic Concept: Martyrdom of Healthcare Workers, A Window on Representative and Symbolic Image of Healthcare Workers in Iran, Case Studies: Bam Earthquake (2003) and COVID-19 Pandemic (2020-21)	311
Alireza Hassanzadeh and Alireza Malekrah, Medical Discourse and the Problem of Pandemic, An Introduction to the Ancient History of Medicine in Iran: Philosopher Physician is as the Answer to the Problem of Pandemic	337
Alireza Hassanzadeh, Heritage Science as a Response to Disaster: Two Cases of the Bam Earthquake and COVID-19 Pandemic	349

بخش سوم: پیش نشست‌های همایش

Panel Anthropologie du tourisme en période de pandémie Le 04/02/2021 en visioconférence	
Participants:	
Anne Doquet (anthropologue, IRD, Institut des Mondes Africains, France) Clara Duterme (anthropologue, Aix-Marseille Université, France) Saskia Cousin (anthropologue, Université de Paris, CESSMA) Sébastien Jacquot (géographe Université Paris 1 panthéon Sorbonne, EIREST) Frédéric Thomas (économiste, Université Paris 1 panthéon Sorbonne, EIREST)	367
Post-conference Roundtable: Apocalyptic Narrative of Coronavirus in Iran from Delta to Lambda Strains of COVID-19: Our World is waiting for Another Ominous Event!	369
Alireza Hassanzadeh, Parviz Feyzi	

The 21st Century through the Lens of COVID-19 A. A. Mounesan	381
پسما گفتار	
Anthropology during the Epidemic of Corona-Virus Soheila Shahshabani	387
From the Mythology of Creation of the Earth to Covidscope in the Virtual Space: A Review of International Articles Presented at "the 1st International Conference on Socio-Cultural Effects of the Coronavirus on the Cultural Heritage, Tourism, Creative Cultural Industries, and Traditional Arts". Hossein Mirzaei	396
Step-by-step by Coronavirus: From Fears and Threats to Changes and Opportunities Hossein Mirzaei	408
Index	424

زمین زیبا و مهربان:

آفرینش زمین بنا به روایات اساطیری ایران باستان و پرسش از خشم زمین در عصر همه‌گیری

ژاله آموزگار

استاد فرهنگ و زبان‌های باستانی دانشگاه تهران^۱

گروهی بر آنند که ما آفریدگان دویا و به قولی «اشرف مخلوقات» با بی‌توجهی، این زمین نازنین را بسیار آزرده‌ایم. بیش از توانش بر او بار نهاده‌ایم. همه دخترش را آزمندانه بلعیده‌ایم. زنده‌های ناپاک را در درون او نهان کرده‌ایم. کوه‌هایش را خراش داده‌ایم و سنگ‌های زیبا و گرانبهای او را معروانه زیر پا افکنده‌ایم. آب‌هایش را چنان آلوده‌ایم که ماهیان به روی آب آمده‌اند و با دهان‌های بازشان از دست ما می‌نالند. دشت‌هایش را چنان بی‌رحمانه با زباله‌های خود آلوده‌ایم که پرندگان زیبا و خوش‌نوا به‌جای دانه بر زنده‌های صنعتی نَک می‌زنند.

ما همه زیبایی‌های زمین را به سوی رُشنی سوی داده‌ایم.

این گروه که اکنون خشم زمین را با تازش اهریمنی همه‌گیری جدید (ویروس کرونا)، زمین‌لرزه‌ها، گرمایش زمین و بسیاری از این گونه در برابر خود دیده‌اند، می‌گویند که زمین زیبا ما بردباری‌اش را از دست داده است و چنان خشمگین شده است که عذاب می‌لرزد و می‌سوزد و رانش می‌کند و آبادی‌ها را به درون خود فرو می‌برد، چهارپایان را از باروری و گیاهان را از رویش باز می‌دارد و اکنون با موجود ناشناخته و پادداده‌ای این آفریدگان از خود رانشی را که دیگر فلک را هم بنده نبودند چنان در بیماری و مرگ فرو برده است و خشک‌وتر را باهم سرانده است که حتی پناه گرفتن در آغوش گرم مادر و بوسه بر گونه فرزند زدن جزء آرزوها شده است.

برای من پذیرش بخشی از این استدلال سخت است. چون زمین، این سومین آفریده گیتی اهوره‌مزدا را مهربان‌تر از آن می‌دانم که بهمان اسقام به او زخم و از این رو بسیار کوتاه اسطوره آفرینش را بازگو می‌کنم.^۲

اهوره‌مزدا در پی نخستین بورش اهریمن به جهان اهورایی، در پایان سه هزار سال نخستین از دوازده هزار سال آفرینش و پس از بی‌هوش کردن او به آفرینش پیش‌نمونه‌های^۳ گیتی پرداخت. او پیش‌نمونه زمین را که پس از آسمان و آب، سومین آفریده اوست از آب آفرید. بنا بر بندهش: گرد، دورگذر (چپناور)، با نشیب و فراز، درازا با پهنا و پهنا با ژرفا برابر، راست میان آسمان قرار گرفته.

او زمین را گرد و هموار، بدون هیچ پستی و بلندی، در جاهایی سخت و در جاهایی نرم آفرید. او زمین را آفرید که آفریدگان پای بر آن بگذارند. آهن، روی، گاوگرد و هر آن چه تخمه آن سخت است در درون زمین آفرید.

او گوهر کوه‌ها را نیز در زمین خلق کرد که پس از بورش اهریمن به زمین از زمین بروباند و بیالاند. در پایان سه هزاره دوم، بورش دوم اهریمن پیش آمد. او بر پیش‌نمونه‌های گیتی تاخت و با آنان به نبرد پرداخت. نخست با آسمان، سپس با آب و در سومین مرحله نبرد با زمین را آغاز کرد.

زمین از تاخت او ترسید و لرزید و از این لرزش گوهر کوه‌ها که در دل زمین جای داشتند، سر برکشیدند، نخست البرز و سپس کوه‌های دیگر به رویش ایستادند و همه از ریشه البرز فراز رُستند. همچون درختان که شاخه بالا دارند و ریشه در زیر زمین می‌تازانند. کوه‌ها با هم، چنان ریشه دواندند که پس از آن زمین را به آسانی لرزاندن ممکن نبود چون بزرگ‌ترین بند

1. jalehamouzegar@yahoo.com

۲. در این مورد نگاه کنید به مهرداد بهار، ندهش، انتشارات توس، چاپ اول، ۱۳۶۹، صفحات ۴۰ و ۴۱ تا ۶۳ و همچنین ژاله آموزگار، تاریخ

اساطیری ایران، انتشارات سمت، چاپ شانزدهم، ۱۳۹۸، صفحات ۴۸ و ۴۹ و ۵۱ تا ۵۴.

3. Prototype

زمین کوه‌ها هستند. بنابر زامیادشت زمین دارای هزار و دویست و چهل و چهار کوه است.^۴ گذر چشمه‌ها از کوه‌هایی آغاز شد که رشته در زمین دانستند. آب‌ها در کوه‌ها به تازش در آمدند، چون خون در رگ‌ها، نبرد اهریمن با آب، تیشتر ایزد باران را به بارش بر روی زمین واداشته بود. از این بارش، رودها بر زمین جاری شدند و دره‌ها پدید آمدند و زمین هفت پاره شد.^۵ و هفت کشور (اقلیم) به وجود آمد. کشور خونیرس در میان و شش کشور دیگر به دور او، در مرکز خونیرس که بهترین سرزمین است و همه نیکی‌ها را دربردارد و پهنایش به‌تنهایی برابر شش کشور دیگر است ایران‌ویج/ ایران‌ویز سرزمین ایرانیان جای دارد.

زمین تخمه نخستین زوج انسانی را نیز در خود می‌پذیرد و پس از چهل سال به‌صورت ساقهٔ ربوایی می‌روبانند. سپندارمذ (سینته آرمینیتی) امشاسپند موکل بر زمین است و گاهی خود زمین.^۶ نامش به معنی اخلاص و بردباری است و مقدس و فزونی‌بخش است. نمادی زنانه دارد. دختر اهورمزدا به‌شمار می‌آید و در انجمن آسمانی در دست چپ او می‌نشیند. او به رمه‌ها مرغزار می‌بخشد و چون یارسانان بر روی زمین راه می‌روند و به کشت و کار و پرورش چهارپایان می‌پردازند و یا هنگامی که فرزند پارسایی زاده می‌شود، او شادمان می‌گردد.

سپندارمذ، همانند زمین که همه بارها را تحمل می‌کند، مظه‌ری از بردباری است و حافظ سرزمین آریایی.^۷ از میان ایزدان، ایزدبانوی زامیاد نیز نگاهبان زمین است.^۸

بنابر بند ۹ فروردین‌یشت،^۹ اهورمزدا را به یاری فروهرهای پاک، این زمین فراخ اهورا آفریده، این زمین بلندپهن را که دربردارندهٔ بسا چیزهای زیبا، آفریدگان جاندار و بی‌جان، کوه‌های بلند و چراگاه‌ها و آب‌های فراوان است، نگاهبانی می‌کند.

✱

بدین‌گونه است که در باور من مهر و لطف نام‌آله سپندارمذ، امشاسپند نگاهبان زمین که در جای‌جای اوستا خود زمین است.^{۱۰} هرگز به انتقام نمی‌گراید و هرگز جفا نمی‌کند. مگر نه این که بنا بر متون اوستایی^{۱۱} و پهلوی^{۱۲}، زمانی زمین بیادمان است که جایگاه نیکان باشد و در آن کشت و آبادانی شود، گاوان و گوسفندان بر روی آن به چرا بپردازند، لانه‌های جانوران آزردهنده را از آن برکنند و بهره‌برآمده از زمین به اوزانیان (= مستحقان) رسد.

چون از آزرده‌گی زمین و سپندارمذ سخن به میان می‌آید، زمانی است که زمین‌های آباد و بی‌جان شود، جانوران آزردهنده در آن لانه کنند، گذر بدکاران باشد و بی‌گناهان بر روی آن کشته شوند.

در اندیشه و فلسفه ثنوی مزدیسنايي هر امشاسپند و ایزدی را همیستاری (= متخاصم و رقیبی) هست. اگر ایزد فرمان به آبادی و آبادانی می‌دهد، دیو مقابل او ویرانگری پیش می‌گیرد. مردمان گاهی در راستای انغوای دیوان قرار می‌گیرند، از ایزدان غافل می‌شوند و راه غلبه دیوان را بر آفریدگان نیک هموار می‌سازند.

ما ایزدبانوی زمین، سپندارمذ را در نبرد با رقیب خود تنها گذاشته‌ایم و در دام خرابکاران زمین گرفتار آمده‌ایم. ما فریب‌خوردگان دیوان هستیم و بر زمین ستم روا داشتیم.

این آفت‌ها، دستمایهٔ خرابکاری‌های دیوان است نه قهر ایزدان. ایزدان مزدیسنايي هرگز به انسان‌ها خشم نمی‌گیرند. خشم اهریمنی است، ایزدان آزرده می‌شوند ولی انتقام نمی‌گیرند.

۴. زامیادشت، بندهای یک تا هشت.

۵. وندیداد/ ویدیوداد، فصل ۱۹، بند ۳

۶. گاهان، یسنا ۴۷، بند ۳ و موارد دیگر، نک: نورداود، یسنا، جلد دوم، ص ۳۰۶.

۷. آموزگار، تاریخ اساطیری، ص ۱۸.

۸. همان، ص ۴۱

۹. نورداود، یسنا، جلد دوم، ص ۶۰

۱۰. نک به قبل.

۱۱. وندیداد/ ویدیوداد، فصل ۳، بند ۲۳ به بعد.

۱۲. مینوی خرد، فصل چهار و پنج، نک احمد تفضلی، ترجمه مینوی خرد، انتشارات توس، چاپ سوم، ۱۳۸۰، ص ۲۹.

این بلاها همه اهریمنی هستند و برآمده از دیوان. درد و بیماری از سیح اسیزدیو است که در نهان پیش می‌رود و مردمان را بیمار و دردمند می‌کند. خشکسالی از ابوش دیو است و زلزله از جتسمک دیو و قحطی و نایابی از هیچ‌هیز دیو و ... شکایت از ایزدان را رها کنیم و به یاری و رفع درماندگی ایزدبانوی زمین بشتاییم و به یاد آوریم داستان نبرد تیشتر، ایزدباران را با ابوش دیو خشکسالی. تیشتر در دو نبرد نخستین پیروز شد ولی در نبرد انجامین ابوش دیو او را هزارگام از دریای فراخکرد دور کرد و خشکی و تشنگی بر جهان حیره شد. تیشتر بر درگاه اهوره مزدا نالید که ناتوانی او از این است که مردم رفتاری شایسته در برابر او ندارند و نیایشی درخور به جای نمی‌آورند و او را رها کرده‌اند. اهوره مزدا مردمان را به نیایش فراخواند و به او نیروی ده مرد بُرنا، ده ستر، ده ورزای جوان، ده کوه و ده رود بخشید. تیشتر زورمند شد و به آوردگاه روی آورد. دیو خشکسالی به هراس افتاد و گریخت و از دریای فراخ‌کرد دور شد. ابرهای باران را بارور شدند و باران سرازیر گشت و زمین‌ها سیراب شدند. آبا سیندارم مهربان، ایزدبانوی زمین هنوز گلایه به درگاه دادار نبرده است؟ زمین با به پای ما و به دلیل ندانم‌کاری‌های ما دردمند است. دام دیوان را رها کنیم و به یاری او بشتاییم تا زمین مهربان ما دوباره زیبایی و شادایی‌اش را بازابد.

✱

اکنون کرونا در سیمای اردهای اهریمنی و کزرفناری دیگر، چون آینه‌ای کنش نامهربان آدمیان را بر زمین انعکاس داده است. و بازاندیشی درباره این کنش، که سیندارم مهربان، ایزدبانوی زمین را از ما آزرده است، گامی حیاتی می‌نماید. به درخواست علیرضا حسن‌زاده که به کوشش او و همکارش مصطفی اسدزاده این کتاب در سیمای مجموعه مقالات همایش بین‌المللی پیامدهای کرونا بر حوزه‌های میراث فرهنگی، گردشگری، منابع فرهنگی خلاق و هنرهای سنتی با همکاری اندیشمندان ایرانی و غیر ایرانی فراهم آمده است، این گفتار با ویراستی جدید در مقدمه این کتاب دوباره باز نشر می‌شود. بخشی از این نوشتار در سمینار «آهنگ آفتاب» که به کوشش آقای دکتر جوادی و خانم دکتر نوروزی در سپهریور ۱۳۹۵ برگزار گردید، عرضه شده است و پاره‌ای نیز در مجله بخارا به کوشش آقای علی دهباشی منتشر شده است.^۱

www.ketab.ir

۱. آموزگار، راله (۱۳۹۹). "آفرینش زمین بنا به روایات اساطیری ایران باستان"، بخارا، شماره ۱۳۸، مرداد و شهریور ۱۳۹۹، صص. ۱۲-۸-۱۳

مقدمه رئیس پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

در حوزه بیماری‌های عفونی، همه‌گیری‌های جهانی بدترین شرایط زیستی را برای جوامع بشری ایجاد می‌کنند. آن زمان که بیماری‌ای واگیردار از حوزه جغرافیایی مشخص و محدود مرزهای مشخص به کشورهای دیگر می‌رود، رنج خطری جدی برای جوامع بشری به صدا درمی‌آید. از روزگاری که انسان در گروه‌های کوچک شکارگری زندگی می‌کرده است، شواهدی از بروز بیماری‌های مسری در آن گروه‌ها دیده شده است. پس از کشف کشاورزی و یک‌جانشینی اجتماعات انسانی که در حدود ده هزار سال پیش رخ داد، احتمال بروز همه‌گیری امکان بیشتری یافت. با گسترش شهرنشینی، ساخت جاده به منظور برقراری ارتباطات میان شهرها، توسعه وسایل نقلیه از گاری تا اتومبیل و کشتی، حتی بروز جنگ احتمال امکان بروز همه‌گیری‌های جهانی بارهم بیشتر شد. تا جایی که در سال ۱۹۱۸ با ظهور آنفولانزای اسپانیایی در پایان جنگ جهانی، درست در زمانی که سربازان کشورهای مختلف در حال جا به جایی بودند، نزدیک به پنجاه میلیون انسان جان باختند.

با نگاهی به همه‌گیری‌های جهانی ثبت شده در دوران تاریخی در می‌بایم که در قرون نخستین میلادی تا انقلاب صنعتی میان بروز هر همه‌گیری تا همه‌گیری بعدی چند قرن فاصله زمانی وجود داشت. پس از انقلاب صنعتی این فاصله به حدود یک قرن، و در قرن بیستم به چند دهه تقلیل پیدا کرد. نخستین همه‌گیری قرن بیست و یکم سارس-کووید-۲ که در واقع عامل کووید-۱۹ به شمار می‌آید، در سال ۲۰۰۳ پدیدار و خوشبختانه بسیار زود از میان رفت اکنون تنها پس از گذشت پانزده سال، در قرن بیستم و یکم شاهد دومین همه‌گیری جهانی با ماندگاری طولانی‌تر هستیم. گرچه نورهای امید اکنون بسیار پررنگ‌تر از ماه‌های نخستین بروز همه‌گیری ما را به چهار کردن آن امیدوار کرده است، اما با توجه به کم شدن فواصل میان همه‌گیری‌های جهانی هم‌چنان باید نسبت به بروز یا حتی ماندگاری همه‌گیری کووید-۱۹ هشیاری خود را حفظ کنیم.

با توجه به تجارب ثبت شده در دو قرن اخیر، از همه‌گیری‌های پیشین آموختیم که در هر همه‌گیری باید در همان مراحل اول بیماری مهلک مهار شود، در غیر این صورت جوامع بشری با خطرات و زیان‌های جبران ناپذیری روبه‌رو خواهند شد. باید در نظر داشت که مداخلات انسانی در طبیعت، به منظور بهره‌برداری بیشتر از آن، تا جایی که در بسیاری از حوزه‌ها اندوخته‌ای برای نسل‌های آتی باقی نخواهد ماند و شیوه زندگی نوین در جوامع انسانی که ارتباط و جابه‌جایی‌ها نقش گسترده‌ای در آن ایفا می‌کنند، خطر بروز همه‌گیری‌های جهانی را افزایش داده است. از همین رو، لازم است که نتایج این دوران را تنها محدود به ضرر و زیان مادی و رنج و درد از دست رفتن جان پرشماری از انسان‌ها ندانیم، بلکه درسی حیاتی را فراگیریم که راه مقابله برای همه‌گیری جهانی احتمالی در دهه‌های پیش رو را به ما می‌آموزد تا از خسران و درد و رنج آیندگان بکاهیم و جان‌های پرشماری را نجات دهیم.

تأثیرات گسترده همه‌گیری کووید-۱۹ بر زندگی شخصی، اجتماعی و فرهنگی غیرقابل انکار است. جوامع کنونی بشر بر مبنای تعاملات گسترده بشری بناشده است. روشن است که در حال حاضر به دلیل همه‌گیری و اعمال قرنطینه، این تعاملات در قالب‌های پیشین ممکن نیست. تا به حال در این میان، فعالان حوزه میراث فرهنگی و گردشگری زبان‌های بسیاری را از تحمیل شرایط ناخواسته متحمل شده‌اند و مخاطبان هم نتوانسته‌اند ارتباط پیشین را با دو حوزه یاد شده داشته باشند. با محدود شدن تجمعات انسانی، امکان سفر و بازدید از بناهای تاریخی، موزه‌ها، حتی طبیعت‌گردی، برای این‌ها، برگزاری جشن‌ها و جشنواره‌ها و ... به منظور در اولویت قرار داشتن سلامت جامعه، گاه ممنوع و گاه محدود شد.

گرچه همه‌گیری کووید-۱۹ روشن کرد که هیچ‌یک از نهادهای فرهنگی مستقر در جهان برای مقابله با این همه‌گیری آماده نبودند، اما یونسکو با اتکا به گردآوری تجارب کشورهای عضو باور دارد که گرچه کووید-۱۹ آسیب‌پذیری میراث ناملموس را در شرایط اضطرار آشکار کرد، اما بر تاب‌آوری آن هم گواهی داد. همه‌گیری جهانی با اعمال قرنطینه ما را از نظر فیزیکی از هم جدا می‌کند، اما میراث فرهنگی ناملموس می‌تواند ما را به هم وصل کند، امید بخشد، حس همدردی ما را تقویت کند، الهام بخش باشد تا در مواجهه با بحران پیروز شویم. این‌ها، جشن‌ها و جشنواره‌ها، مراسم و ... نیازمند آنند که به طور مداوم در اجتماع برپا و بازآفرینی شوند. اما زمانی که تجمعات و گردهم‌آیی‌ها و گشت و گذارها به دلیل حفظ سلامت جامعه ممنوع می-

شوند چگونه می‌توان آن‌ها را بازآفرینی کرد.

خوشبختانه راه‌حل جایگزین در این مقطع زمانی در دسترس است، فضای مجازی، ایران از جمله کشورهایی است که از ابتدای همه‌گیری همه‌کوشش خود را به کار برده است تا با ارتقا و توسعه پلت‌فرم‌های دیجیتال تا جای ممکن جریان فرهنگ و انتقال دانش در حوزه فرهنگ را ممکن کند.

از همان روزهای نخستین همه‌گیری جهانی، همراه با وضع قوانین و شرایط نوین تعاملات انسانی، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری تلاش کرده است تا ضمن رعایت کامل محدودیت‌های اعلام شده مسئولین بهداشت در راستای حفظ سلامت جامعه و وظایف خود را به بهترین شکل انجام دهد. در این دوران همواره پرسش اصلی همه متولیان میراث ناملموس این است در زمانی که سلامت جامعه در معرض خطر جدی است، چگونه می‌توان از میراث‌های فرهنگی ارزشمندمان پاسداری کنیم. با توجه به تجارب حاصل شده در این یک سال، در پاسخ باید گفت که در حوزه میراث ملموس با حفظ پروتکل‌های بهداشتی حتی این چالش را می‌توان به فرصت تبدیل کرد. بسته بودن مکان‌های تاریخی و موزه‌ها فرصت خوبی برای مرمت‌گران و کاوشگران به وجود می‌آورد که بتوانند به مرمت، کشف و ثبت این آثار بپردازند. از همین رو چالش اصلی در حوزه میراث ناملموس است، چرا که حاملان این میراث و اجتماعات انسانی که به واسطه نمودهای میراث ناملموس هویت خود را تعریف می‌کنند، نقش مهمی در پاسداشت این میراث فراهم می‌کنند. از همین رو، برگزاری همایش‌هایی از این دست می‌توانند در فهم شرایط پیش‌آمده بسیار سودمند باشند. از مجموعه نظرات ارائه شده در این همایش می‌توان به راه کارهای مناسبی برای تدام انتقال دانش و مهارت در حوزه میراث ناملموس دست یافت. چرا که برای یافتن پاسخ پرسش‌های اصلی ما ثبت تجارب و نقطه نظرات فعالان و پژوهشگران این حوزه امری مهم است. پاسخ‌هایی که در این زمان به آن دست پیدا کنیم، نه تنها برای شرایط کنونی سودمندند بلکه، در همه‌گیری‌های اجتناب ناپذیر آتی هم سودمند خواهند بود.

مصیب امیری

۷ تیر ماه ۱۴۰۰

مقدمه رئیس پیشین پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

در جهانی که از نابرابری و فقدان توسعه برابر در میان جوامع گوناگون رنج می‌برد، ظهور همه‌گیری کرونا رنگ خطری مجدد بود که گوش انسان‌ها را با صدای مهیب خود نواخت. همه آنچه در فیلم‌های ترسناک و آخرالزمانی دیده بودیم، جلوه و رنگی از واقعیت گرفت و مرگ بر در خانه‌ها کوفت و چون میهمان ناخواسته و ناخواندای، بی‌اذن صاحب‌خانه میهمان انسان‌ها شد. موج‌های بیماری با چپش‌های بی‌دری خود، توان زنده ماندن و زندگی را به چالش گرفت و در برابر دانشمندان و پیشرفت‌های علمی رجز خواند. بسیاری از آنان که می‌شناختیم ما را ترک گفته و اکنون در میان ما نیستند. در سنت الهی هر مصیبت و رخداد تلخی فرصتی برای گرفتن عبرت و بازاندیشی درباره کنش انسانی است. بار امانتی که خداوند بر دوش انسان نهاد در حالی که حتی شانه‌های آسمان از حمل آن ناتوان بود. همواره آدمی را در برابر آزمون‌هایی سخت قرار داده است؟ شاید سرعت شکست‌انگیز آدمی در طی کردن پله‌های ترقی مادی و تکنولوژی بیش از پیش، پرده غفلت بر گوش و چشم او کشید و او را دچار نسیان و فراموشی ساخت. به این ترتیب، ظهور همه‌گیری کرونا در حالی که آدمی خود را در اوج خیالی شیرین می‌یافت، بر پایه سنت‌های الهی، تذکار و هشدار دیگری است که آدمی از سر خاکساری و فروتنی و به دور از غرور و تفاخر بکبار دیگر به راه آمده نظر دورد و آنچه را دست‌یافته‌های بزرگ و شگفت‌آور خود می‌شمارد، در بونه نقد بیازماید. پرسشی که اکنون پیش‌روی انسان قرار دارد این است که در قرن بیست و یک به کجا رسیده و تا چه حد به فطرت الهی خود نزدیک است؟ آیا بیشتر گروهی از آدمیان، رنج‌ها و دشواری‌ها را برای گروهی دیگر از آنان به همراه نیاورده است؟ آیا این پیشرفت با به‌جای آوردن حق همسایگی همراه بوده است؟ آیا با این پیشرفت حال روحی و دماغی انسان‌ها را خوب کرده است یا برعکس. آنها دچار بحران‌های روحی و روانی بیشتر شده‌اند؟ آیا همه انسان‌ها در حدودی یکسان از مواهب زندگی و زمین بهره‌مند هستند و عدالت که خواست آرمائی و باطنی همه انسان‌هاست فراخنگ آمده است؟

همه این پرسش‌های مهم که در برابر مرگ، بلا و بیماری خدید و مملکی به نام کووید-۱۹ پیش‌روی ما ظاهر شده‌اند، به ما اهمیت فرهنگ و نقش کلیدی آن را در تاب‌آوری در برابر مشکلات و زوایاها و فراز و فرودهای زندگی نشان می‌دهند. حاصل تاریخ زندگی انسان بر روی زمین که همزیستی انسان‌ها و درک متقابل را فراخ‌ساخته، فرهنگ است. فرهنگ در بافت شرقی آن معنایی استعلائی دارد و با برکشیدن و فراز آمدن، مترادف است. گویی فرهنگ چون گیاهی است که سبز می‌شود و به سمت آسمان و سپهری پنهان و بی‌پایان قد می‌کشد. به عبارت دیگر بر پایه این انگاره و تعریف شرقی، فرهنگ برابر با تسلط بر جهان و اختراع ابزار برتری انسان بر طبیعت نیست. فرهنگ اختراع تفنگ و نیزه و بمب نبوده است. فرهنگ بادآور سوگند یادکردن کتاب آسمانی ما قرآن به قلم است. فرهنگ، آیین اندیشه‌ای است که بر مدار خیر و افرینش الهی می‌چرخد و مفعول‌ترین فصل‌های کتابی که انسان در تاریخ حضور خود بر روی زمین نوشته، ایمان به خداوند، عشق، نوع دوستی، مهربانی، مدارا و مهربانی، هنر، موسیقی، شعر و ادبیات بوده است. فرهنگ، رشد معنوی انسان‌ها را دربر دارد و حرکتی به سوی خداوند است، خداوندی که آدمی را به برابری، عشق، صلح، دوستی و محبت فرامی‌خواند. اگر آدمی نگاهی به اطراف خود بیافکند، جهانی را خواهد یافت که در رنجی بزرگ فرو رفته است و فریاد دردالودش حتی تا کپکشان‌های دور به گوش می‌رسد. تغییرات اقلیمی و گرمایش افسار گسیخته زمین و انقراض انواع گیاهان و جانوران، حاصل سلطنت انسان بر زمین بدون توجه به ماهیت الهی او و بار امانتی است که به قول حافظ بزرگ خداوند مهربان بر دوش انسان نهاده است. اگر فرهنگ را مهمترین متحده انسان و جوامع انسانی به‌شمار آوریم، چنین وضعی از حضور انسان بر زمین هسو با تعریف استعلائی و معنوی فرهنگ نیست. پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات با توجه به وظایف تعریف شده خود، در دوره همه‌گیری کرونا از نخستین روزهای این بیماری هولناک، مطالعات و پیمایش‌های مختلفی را به‌منظور درک وضعیت صنایع فرهنگی چون صنعت نشر، سینما، نمایش و غیره به انجام رساند. رصد کردن وضع فرهنگی جامعه هم از منظر تولید و تالیف، و هم از منظر توزیع و مصرف و مدیریت حوزه فرهنگ از دغدغه‌های پژوهشگاه مذکور بوده است. با هدف پاسخ به چالش‌ها و مشکلات موجود، کتاب‌های تحقیقی منتشر و

میزکردها و هم‌اندیشی‌های بسیاری برپا شد. در همین مسیر، همکاری با پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری در برپایی همایش بین‌المللی پیامدهای اجتماعی و فرهنگی کرونا بر حوزه‌های میراث فرهنگی، گردشگری، صنایع فرهنگی خلاق و هنرهای سنتی از جمله اقداماتی بود که این پژوهشگاه در کشور به انجام رساند. در طی پین‌نست‌ها و نشست‌های متعدد این همایش، ابعاد و جوانب گوناگون تأثیرات این همه‌گیری به بحث و بررسی نهاده شد. حاصل این همایش اکنون در قالب مجموعه مقالاتی از سوی پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات با همکاری پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری منتشر می‌شود و با مباحثی گسترده، بومی و میان‌رشته‌ای پیش‌روی خوانندگان ارجمند قرار دارد.

این همایش به چند موضوع عمده پرداخته است. یکی از پیامدهای برداشته و مشهود کرونا تغییر ناگزیر در سبک زندگی مردمان بوده است. مفهوم «فاصله اجتماعی» که امروز رسانه‌ها و تبلیغات شهری همگان را به رعایت آن توصیه می‌کنند به خوبی تغییر در مناسبات اجتماعی و روابط میان‌فردی را بیان می‌کند. در جهانی که «فاصله اجتماعی» به یک «ضرورت» بدل شده است، شایسته است که مفاهیمی چون «همبستگی»، «اخلاق شهروندی»، «رابطه اجتماعی»، «آیین‌های جمعی» و «تنهایی» از نو بازخوانی شوند. بخشی از مقالات این کتاب به چنین مقولاتی اختصاص یافته است. حتی اگر این دوره موقتی باشد و زندگی به زودی جریان «طبیعی» خود را باز یابد، از اهمیت تأمل نظری درباره این مقولات کاسته نخواهد شد.

اما پیامد ملموس‌تر کرونا ایجاد وقفه یا به تعطیلی کشاندن برخی فعالیت‌های اجتماعی / اقتصادی از جمله در حوزه فرهنگ بوده است. مدتی پس از آغاز همه‌گیری کرونا و آشکارشدن این نکته که این بحران به سرعت خاتمه نخواهد یافت، اهالی فرهنگ نیز کوشیدند با این موقعیت جدید - تا آنجا که ممکن است - سازگار شوند. تنها گزینه پیش‌روی، اندیشیدن به شکل‌های تازه و فعالیت در عرصه‌هایی مانند هنرهای نمایشی، هنرهای تجسمی، صنایع خلاق، گردشگری، میراث فرهنگی و... بود. هنرمندان در پی کشف شکل‌های تازه رابطه با جامعه و جهان برآمدند و میانجی‌ها و سازوکارهای متناسب با عصر همه‌گیری را بازجستند. گزارشی از این تلاش‌ها و تجربه‌ها در این کتاب آمده است. فزون بر این، در دوره «قرنطینه»، خانه‌نشین و کم‌رونق شدن شبکه‌های اجتماعی فیزیکی، شبکه‌های اجتماعی دیجیتال کارکردهای تازه و جایگاهی متمایز در سبک زندگی بسیاری از مردم یافتند. یکی دیگر از محورهای اصلی کتاب همین موضوع است.

امید است که مجموعه مقالات این کتاب کمکی در حد توان خویش به غنای تجربیات علمی ما باشد و بر توان ما در مواجهه با همه‌گیری و حل بحران‌ها و چالش‌های آن بیافزاید. آرزو دارم، این تلاش گامی کوچک در مسیر تولید علم در مقابله با وضعیت‌های دردناکی چون همه‌گیری برداشته باشد. بی‌شک هم‌اندیشی اندیشمندان ایرانی و غیر ایرانی از حوزه‌های گوناگون و میان‌رشته‌ای منجر به هم‌افزایی علمی شده و جامعه را از آگاهی افزون‌تری برخوردار خواهد ساخت. در اینجا لازم است از همه کسانی که ما را در این همایش یاری کردند، سپاس فراوان خود را اعلام دارم.

محمد سلگی

۲۸ تیر ماه ۱۴۰۰

مقدمه کوشندگان

با ظهور همه‌گیری کرونا، جهان که غرق در فراوانی اپیدمی‌های قرون قبل و حتی ابتدای قرن بیست بود، خود را در برابر بحران بزرگ دیگری دید که تمام قدرت و باورهای او را در اداره جهان با پرسش‌هایی بزرگ روبه‌رو ساخت. گویی هربار در چرخش قرن‌های زندگی انسان بر این سیاره کوچک، بحران‌هایی بزرگ چون جنگ و بیماری رخ می‌کنند، تا نیاز حیاتی انسان را به نوزایی و بازگشت انتقادی به شکنندگی تصورات او از موقعیت خویش در جهان یادآور شوند. قرن بیست با دو جنگ جهانی مهیب و یک همه‌گیری بزرگ در سال ۱۹۱۸ آغاز شد و همه روایات انسان را با مفاهیم و ارزش‌هایی چون صلح، دوستی و سلامت به اعماق غرقاب‌ها و گرداب‌های طغیان‌گر، وحشی و بی‌پار خود فرو برد. شاید درهم‌تنیدگی بیماری (همه‌گیری) و جنگ، نه رخدادی که دست حاد آن دو را هم‌رکاب و هم‌سفر هم می‌سازد، بلکه نتیجه از دست رفتن تعادلی است که سایه سوم این دو هم‌زاد را که همسایه بکدیگرند بر جان تک‌تک انسان‌ها می‌گسترده، مروری بر جنگ‌های جهانی از جمله در همان سال‌های آغاز قرن بیست، حکایت از هم‌زمانی جنگ، قحطی، بیماری و ... دارد. گویی روح و جسم جهان بر اریه‌ای که سیاستمداران این دهه‌ها بر آن پیش می‌رانند، به اعماق دره هولناک بیماری و جنگ فرو می‌افتد. این هم‌زمانی یک معنا داشت، اخلاق و ارزش‌های انسانی رو به زوال می‌روند و روای بیست بهشت قدرت‌طلبان بر ویرانه‌هایی بنا می‌شود که دوزخ دیگر مردم جهان را خلق می‌کند. به همین دلیل است که جنگ به قول هانا آرنت «شر» می‌آفریند و کنش آن را چون نسل‌کشی به امری عادی در نزد ناسیونال سوسیالیست‌ها تبدیل می‌کند. این‌جا است که از دل جنگ جهانی اول و همه‌گیری سال ۱۹۱۸ هیتلر، زاده می‌شود و او و هم‌پارانش با پزشکیه کردن گفتمان‌هایی چون نژاد برتر و آلودگی، اقوام و ملل دیگر را با داغ و برجسب‌هایی چون مرطان، طاعون، تفلس، و غیره در خطابه‌های خود توصیف می‌کردند. خطابه‌هایی که با شعار «زنده باد مرگ»، نیستی و جنگ را می‌ستود و از دل ادبیات و سینمای این دوره، تصویر ترس و مرگ در چهره خون‌آشام، فرانکستاین و دارکولای خوشنویس‌های دوره از تاریخ را بازمی‌تاباند. خنوتی که سالو اثر یازولینی متأثر از رمان مارکی دوساد، آن را در تقلیل خانواده و عشق به محور و معنای پوشندگی به عریانی و غذا به صورت‌های چندش‌آور از تناول نشان می‌داد، وضع طبیعی‌هایی سر برمی‌کشید تا هر که در دهه نوزدهم به سمت برتگاهی هولناک براند، به واقع جنگ‌های جهانی اول و دوم، روایت جنگ را با تصاویری دلهره‌آور، اخلاقی خویش، به سمت برتگاهی هولناک براند. به سمت برتگاهی هولناک براند. به واقع جنگ‌های جهانی اول و دوم، روایت جنگ را با تصاویری دلهره‌آور، مهیب و آخرالزمانی از بهشتی که انسان با خنوت و کشتار به دوزخ تبدیل می‌کند در برابر ما قرار داد. این تصویر را هم می‌توان در استالین‌گراد که هیتلر آن را در آتش خشم خود ویران می‌کند و چه در برلین که دیگر توانی برای ایستادن در برابر متغین ندارد و زن‌ها و کودکان را بی‌پناه در برابر سربازان حریف تنها می‌نهد، دید. در همه این رخدادها مردم عادی قربانی محتم و واقعی به نام جنگ و بیماری‌اند.

اگرچه مرگ غرب به بیش از ۱۲۰ میلیون انسان در تیان دو بلای جنگ و بیماری به قول هابرماس فرصتی برای درس آموختن از فاجعه در باقی مانده دهه‌ها و سال‌های قرن بیست شد، تا عصر مفاهیم پسااستعماری و چند صدایی و دوری از قوم‌مداری در خوانش فرهنگ و تاریخ توش و توانی افزون‌تر یابد، اما گویی با همه آن تلخ‌کامی‌ها و خاطره‌های عذاب‌آور؛ همچنان در سال‌های آغاز قرن بیستوبیک «در» بر همان باشنه چرخیده است. دیگران نشانگان چرخش سال‌های آغازین قرن جدید، که در این کتاب «سندرم آغاز قرن» نامیده شده، یعنی همه‌گیری و جنگ ظاهر شده‌اند.

هر بحران فرصتی برای بازاندیشی و نورایی است و این امر را ایرانیان که در طی تاریخ همواره در زیر سایه شوم جنگ و فجاج طبعی، بازایی را به روایت اصلی تاریخ، ادبیات و آیین‌های خود تبدیل کرده‌اند، شاید بیش از ملت‌های دیگر جهان خوب می‌دانند. به‌رغم عماد افروغ، از دل بحران بود که شاهنامه فردوسی به مثابه یک نوزایی خلق شد. نیمه دوم قرن بیست، فرصتی برای بازاندیشی بود همچنان که رسانس اروپا از دل بحران‌هایی چون اپیدمی، جنگ‌های صلیبی و خوانش انتقادی این رخدادها زاده شد. در بازاندیشی محقق شده از پس دو جنگ جهانی اول و دوم و اتفاق جانگداز میان آن دو یعنی اپیدمی سال ۱۹۱۸، نیمه دوم قرن بیست سرشار از تولد دوباره مفاهیمی نو و جدید چون تنوع فرهنگی، چندصدایی، زیست‌سالاری، برابری نژادی، تفسیر پسااستعماری و غیره در فرهنگ، علم، ادبیات، هنر، موسیقی و سینمای جهان شد. پیدایی سازمان یونسکو، اوج

این گفتمان‌ها را با همه ضعف و قوتش با تاسیس نهادی فرهنگی و مدنی در جهان نشان داد. اما ساختار سیاسی و روابط قدرت در جهان که مستعد بیماری‌های روحی و روانی و به ناگزیر جسمانی (اقتصادی) است در آغاز قرن بیستویک نیز نشانگان سندرم آغاز قرون تاریخی را نشان می‌دهد. تا کارآمدی نتولیرالیسم در خلق جهانی برابر و بهره‌مند از عدالت، ما را در برابر سیاره‌ای نشانده که دو قلمرو دارد، بهشت زمینی کشورهایی قلیل که جایگاه فرادستانه خود را در جهان به دویشتگی به نام استعمار در سده‌های قبل مذیون‌اند و در سوی دیگر کشورهای فقیری که در آن کرکس فقر، بیماری، جنگ و ... از جان تحریف و به ظاهر زنده آنان تغذیه می‌کند. این‌ها همان کشورهای هستند که گاه بیماری از مرزهای آنان به بیرون سرریز می‌کند تا نماد آلودگی نیز تلقی شوند، چون ایبولا، ایدز و غیره. این‌بار هشدار کارگردانان انسان‌شناسی چون دارن ارنوفسکی درباره این سیاره عجیب جدی گرفته نشد و زمین غربی و تنها باز در برابر لویاتان نابرابری، جنگ و فقر فرار گرفت.

آغاز قرن بیستویک با روی کار آمدن ترامپ و خروج از همه آن‌چه جهان آن را میراث گران‌سنگ خود از تجربه‌های تلخ نیمه نخست قرن بیست می‌دانست، به قول منتقدان آمریکایی، ما را با عقب‌گردی شگفت‌انگیز روبه‌رو ساخت، عصر کابوها یا آن‌چه آمریکاییان آن را هیللی بلی می‌نامند از راه رسید و عربان و بدون شرم از برتری تجارت و سیاست بر فرهنگ حکایت داشت. سفید برترپنداری، نژادگرایی، خروج از سازمان بونسکو، سازمان بهداشت جهانی، سازمان حقوق بشر، سازمان تغییرات آب و هوایی و برجام از سوی ایالات متحده و به شکل‌های دیگر در کشورهایی دیگر، هشداری در مورد ظهور سندرم چرخش‌های آغاز قرن بود. در قرن بیست و یک چون رمان یا فیلمی سورئال انسان‌ها با چشمان باز و بیدار کابوس می‌بینند. واقعه یازده سپتامبر، جنگ‌های منطقه‌ای، گازهای گلخانه‌ای، بازگشت سوخت فسیلی و برتری آن بر انرژی پاک، در هم پیچیده شدن قواعد حقوق بین‌الملل و کاهش سیاست به تجارت در ابتدایی‌ترین شکل خود که شاید حتی به باج‌خواهی فرو می‌کاهد، همه از ظهور علامتی حکایت داشت که یک بیماری حلیک را در پی خواهد آورد. سکنه‌های ناقص جهان چون ظهور القاعده، طالبان (ملا عمر و بن‌لادن) و داعش و نیز بیماری‌های حلیک چون ایبولا، سارس و ایدز از نگاه جهانیان دور ماند و سوختن جنگل‌های جهان با بی‌اعتنایی همراه شد آن‌گونه که جهان هرگز دور نمی‌بیند از خسارت‌های زیست‌محیطی و انقراض گونه‌های جانوری و گیاهی را در حافظه کوتاه‌مدت و حتی بلندمدت خود به یاد نمی‌آورد. انگار سیاست در عرصه جهان به مشکل شدید کم‌شنوایی و کم‌بینایی و شاید اصلاً نابینایی و ناشنوایی دچار شده بود. فرهنگ دوباره از سیاست عقب افتاد و سیاست سوار بر اربابه خود، چون یک گلابدیاتور بی‌رحم از روی جسد فرهنگ عبور کرد و با غریبه‌هایی که جان همه جهانیان را از ترس می‌لرزاند به پیش راند. رئیس جمهور برزیل سوختن جنگل‌های آمازون را مهم نمی‌دانست و باندن نمی‌خواست تا شیرینی تعطیلات آخر هفته خود را با یادآوری مشکلات کشور افغانستان تلخ کند.

تمام تاریخ بشر گواهی می‌داد که جنگ مادر بیماری است و فقر و نابرابری پدرخوانده این هر دو. این بار همه‌گیری سوار بر قالیچه پرنده تکنولوژی مدرن قاره‌ها را درنوردید و همه‌گیرترین بیماری عالم تاج بر سر نهاد. کرونا با آن تاج روی سرش بر تخت فقر، بی‌عدالتی، جهان دو قطبی، نابرابری، نژادپرستی، ریاکاری و سیاست‌بازی نشست. این شاه بیماری‌ها سیاستمداران جهان را خواه نماد خیر و خواه نماد شر در بازی شطرنج خود کیش و حتی مات کرد. گویی به قول اخوان ثالث و نیز هابرماس اصلاً این شطرنج قاعده و قانونی ندارد. برای این قهرمان که شیهه مرد نامرئی سربال‌های دهه هفتاد هیچ کس او را نمی‌دید، مرز معنایی نداشت. این شاه بیماری‌ها با آن تاج مادرزادی که به‌سر داشت، کرکری کرد و همه را به هم‌آوردی فراخواند. صورت آخرالزمانی از زامبی‌ها حال تجسم عینی می‌گرفت، آدم‌ها از هم ترسیدند و از یکدیگر فاصله گرفتند. نفسی که به‌قول سعدی شیرین سخن بر آن دو شکر واجب بود، با طاعون عصر جدید حال مایه ترس شد و آدم‌ها حتی از گفت‌وگو با هم ترسیدند. خانه‌ها به زندان بدل گردید و آدمی از پنجره این قفس با حسرت به پرندگانی که در آسمان پرواز می‌کردند، چشم دوخت. حال انسان فهمید که صاحب‌خانه زمین و اربابی که گونه‌های دیگر را رعیت خود بیندارد نیست، بلکه انواع حیوانات و گیاهان همسایه او هستند، نه غلام و برده‌اش. آدمی کم و بیش فهمید که حق همسایگی این همسایگان قدیمی و مظلوم را فراموش کرده است. آدمی فهمید که گویی قدرتمندان جهان، سخن سخته و سراسر بمیتر حافظ بزرگ را که لسان و زبان غیب می‌دانست و گوته با الهام از او، گفت‌وگوی شرق و غرب را راهی به سوی صلح دانسته بود، از یاد برده است، که رستگاری جاوید در کم‌آزاری است و با دوستان باید مروت داشت و با دشمنان مدارا کرد.

دلش به ناله میازار و ختم کن حافظ
که رستگاری جاوید در کم آزاری است

جهان اکنون شبیه دهه‌ها و سال‌های نخست قرن بیست با سیمایی ترسناک از سیاست مواجه شده است. جهان هنوز دو سویه دارد؛ ثروتمند و غنی، یک سو، بهشتی شدادی که حتی از بول‌های کثیف مناطق دور بی‌هیچ شرمی جان خود را پرور می‌کند و در سوی دیگر کشورهای که با فقر و فساد باید هزینه بهشت شاد و شادابی بی‌خیال و بی‌غم آن سوی اول را پرداخت کنند. جهانی که اکنون به همه صورت‌های پیشین جنگ، شکل اقتصادی آن را هم افزوده است. این جهان شاید چند روزی خود را در غم کودکان سوری و بمبی و آفریقای و الان کردی و انیتا و آرنای ایران نزاد غمگین نشان دهد، اما سیل مهاجرانی که به سودای زندگی در گوشه‌ای پرت از این بهشت دل به دریا می‌زنند، با واژگون شدن قایق‌های کوچک‌شان، جان نحیف رویاهای خود را در گرداب سرکش سر نوشت به اعماق آب می‌سپرد و به زودی از باد می‌روند. افسوس که جهان بی عشق؛ ازدها و هیولا می‌زاید و خوشبختی را حتی در ساده‌ترین شکل آن از انسان‌ها دریغ می‌کند. برای این بهشت بودن یا نبودن این آدم‌ها مهم نیست و بی‌بهره حتی از سنگ گور، نام‌شان از یاد می‌رود. این چشم‌انداز تلخ جهانی را ترسیم می‌کند که زیبا نیست، جهانی که با همه ادعاهایش نه صدای حافظ و خیام و عطار و مولانا و سعدی و شکسپیر و گوته و باز و ... را در دعوت به عشق و صلح و دوستی و گفت‌وگو می‌شنود و نه وجدانش از مرگ انسان‌ها در اثر بیماری و مرگ به درد می‌آید. گیرم که مدونا شعر مولوی را بخواند اما این جهان کجایش جهانی است که مولانا ارزو می‌کرد.

اکنون همه تکران سیاره زیبایی هستند که شبیه یک رویای شیرین در میان بی‌نهایت از کهنکشان‌های بزرگ سرشار از شوق و میل به زندگی است. زیباترین هدیه خداوند به انسان که به او این اختیار را داده است که زمین را به بهشت رویاهای خود لبریز از عشق، صلح، دوستی، محبت، برابری، عدالت، مهربانی و همزیستی با انواع و گونه‌های دیگر از حیات تبدیل کند. یا برعکس، آن را به دوزخی شبیه سازد که خشک‌های بنای آن از مرگ، خستوت، جنگ، نابرابری، بیماری، فقر و دروغ ساخته می‌شود. مولانا انسان را فرا می‌خواند که با بال عشق به خدا برسد و با چون هیولایی که هابز آن را لویاتان می‌نامد جهان و سپس خود را فرو بلعد. کرونا بحرانی است که دگر بار انسان را به باطنی فرا می‌خواند. تأمل درباره آنچه تن جهان را تکیده خواهد ساخت و سرنوشت آن را با بحران‌های طبیعی و انسانی افزون بر کرده خواهد زد. فرصت برای انسان در تعبیر مسیر کشتی مجلی که ساخته چندان نیست و هر آن کوه بخی پنهان می‌تواند این تابلیک را به طیفه و نابرابری را به اعماق خود فرو کشد. وقتی یک کشتی غرق می‌شود، فقیر و غنی هر دو به اعماق آب فرو خواهند رفت. بزرگ دیگر نوحی نیست تا بر پایه سنتی الهی انسان و همه انواع موجودات زنده را نجات بخشد. نوح به دستور خداوند جهان را از امراض حیوانات و گونه‌ها نجات داد اما آدمی در سیل دهشتناک خودخواهی خود هر روز گونه‌ای را به دیار عدم فرستاد تا نه از تاک نشان باشد و نه از تاک‌نشان. آدمی این سنت الهی را از یاد برد که تنوع فرهنگی و زیستی به خودآگاهی او عبق می‌بخشد: «و یکی از آیات (قدرت) او خلقت آسمان‌ها و زمین است و یکی دیگر اختلاف زبان‌ها و رنگ‌های شما آدمیان، که در این امور نیز ادله‌ای (از صنع و حکمت حق) برای دانشمندان عالم آشکار است.» (ترجمه الهی قمشه‌ای، قرآن، الروم، ۲۲). کرونا شاید آخرین همدار به انسان است، که مهربانی را بر جای نفرت بنشاند و با زمین، خود و انواع گیاهی و حیوانی آن مهربان‌تر باشد. دیگر اکنون نشانگان این سندرم چرخش قرن را همه شناخته‌اند، واکسن این بیماری عشق، صلح، دوستی، برابری، محبت، دوری از خودخواهی و ریاکاری و خواستی خریختگی برای همه انسان‌ها است. آیا وقت آن نیست که جهان حیاتی‌ترین واکسن را که نیازی به کشف و ساخت آن نیست و خداوند آن را در قلب انسان قرار داده به یاد آورد: عشق و نوع دوستی؟

همه آن‌چه گفته شد، دو پژوهشگاه اصلی کشور در حوزه علوم انسانی را بر آن داشت، تا همراه با سایر محققان و اندیشمندان جهان به بازاندیشی درباره ظهور این بیماری مهلک و همه‌گیری شوم بیاورند. حاصل این هم اندیشی ۷۲ پیشنهاد است، بود، که با بیش از ۲۳۶ سخنرانی از محققان داخلی و خارجی همراه شد. حضور محققان، اعضای هیأت علمی و اندیشمندان مراکز علمی و پژوهشی در این سلسله از نشست‌ها، به سهم خود فرصتی برای بازاندیشی درباره الگوهای توسعه و دلایل ظهور این پاندمی بود. این سلسله از نشست‌ها با بررسی کرونا در ترکیه، افغانستان، آمریکا و فرانسه نیز همراه گردید. مجموعه نشست‌ها در سامانه آپارات بارگذاری شد و کنایی که پیش‌روی شما قرار دارد، مجموعه مقالات دریافت شده را پس از داوری از سوی

دبیرخانه علمی منتشر می‌سازد. همایش مذکور تقریباً با سالگرد ظهور این همه‌گیری مقارن شده است و رویکرد این همایش بین‌المللی درباره این پدیده به مثابه پدیده‌ای در حال تکوین و تغییر بوده و به این دلیل درست یک‌سال بعد از کرونا همایش اصلی را پس از پیش‌نهیست‌های آن برگزار نمود. امید است مجموعه این تلاش‌ها، امکانی افزون‌تر در درک ابعاد اجتماعی و فرهنگی این همه‌گیری و پیامدها و تأثیرات آن بر حوزه‌های میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع فرهنگی خلاق و هنرهای سنتی فراهم آورد. اکنون در آخرین لحظاتی که این کتاب به دست انتشار سپرده می‌شود، گونه دلنا بر جهان طغیان نموده و گونه لامبدا و میو ترس آینده نوع بشر از موج دیگری است که در برابر آن قرار خواهد گرفت. در میان این موج‌های طغیانگر، هم‌اندیشی و هم‌زبانی اندیشمندان جهان راهی است که ما را با درک دردهای نوع بشر به سوی همدلی خواهد برد.

در فصل اول بخش نخست این کتاب، موضوع گردشگری از سوی نویسندگان مورد بحث قرار گرفته است. این که تأثیرات منفی کرونا بر اقتصاد گردشگری چه بوده و چگونه می‌توان از شدت این تأثیرات ناخواسته کاست. از سوی دیگر اقتصاد گردشگری در دوره پساکرونا موضوع دیگری بوده است. که نویسندگان در این بخش درباره آن یافته‌های علمی خود را به اشتراک نهاده‌اند. در فصل دوم از این بخش، مساله کرونا با توجه به ابعاد اجتماعی و فرهنگی آن موضوع بحث واقع شده و تأثیر همه‌گیری بر میراث فرهنگی مورد کنکا قرار گرفته است. در فصل سوم از این بخش، با موضوع هنرهای سنتی و صنایع دستی. تأثیر کرونا بر زندگی و کار هنرمندان سنتی. بازار هنرهای سنتی و خلاقیت‌های هنرمندان در مواجهه با پاندمی موضوع بررسی و مورد کاوش بوده است. در فصل چهارم، فضای مجازی و اقتصاد فرهنگ از سوی نویسندگان این کتاب با تمرکز بر جوانب مختلف و گوناگون همه‌گیری به بحث نهاده می‌شود. در بخش دوم، خلاصه‌ای از مجموعه ۷۳ پیش‌نهیست که پیش از نشست‌های اصلی همایش بین‌المللی پیامدهای اجتماعی و فرهنگی کرونا بر حوزه‌های میراث فرهنگی، گردشگری، صنایع فرهنگی خلاق و هنرهای سنتی برگزار شده (و بیست نشست و بیان علمی همایش)، پیش‌روی خواننده کتاب قرار خواهد داشت. دو نشست البته در بخش لاتین به زبان انگلیسی و فرانسوی در این کتاب ارائه شده است. بخش بعدی کتاب، مجموعه نه مقاله به زبان‌های انگلیسی، فرانسوی و ترکی استانبولی را دربر دارد. این مقالات نیز بر پایه محورهای اصلی همایش نوشته شده و موضوعاتی چون تاب‌آوری در برابر کرونا، ابعاد هستی‌شناختی پاندمی، سیاست‌های حمایتی در حوزه اقتصاد در دوره پاندمی، تأثیر پاندمی بر آموزش، گسترش فضای مجازی و کارکردهای نوین آن در عصر پاندمی، گردشگری و همه‌گیری و غیره مورد بحث قرار گرفته است. بخش دیگر و آخر این کتاب مجموعه چکیده‌های مقالات و سخنرانی‌های ارائه شده به زبان‌های فارسی، انگلیسی، فرانسوی و ترکی استانبولی است. همچنان که خواننده محترم این کتاب مشاهده می‌کند. کتاب یاد شده به چهار زبان بوده و خوانندگان غیر فارسی زبان نیز می‌توانند از مقالات کتاب مذکور بهره‌مند شوند. در اینجا لازم است از همکاری همکاران دانشور سرکار خانم‌ها دکتر مریم نعمت‌طلاوسی، دکتر سمیه کریمی، دکتر میترا اسفاری، دکتر ژبلا مشیری، افسر الملوک ملکی و نیز جناب آقای بابک خلعتبری سپاس فراوان خود را اعلام داریم. از جناب آقای خسرو چگینی نیز که زحمت صفحه‌آرایی کتاب را تقبل نمودند، بسیار سپاسگزاریم. در اینجا لازم است از جناب آقای دکتر قاسم زانری رئیس محترم پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات سیاس صمیمانه و فراوان خود را در حمایت از انتشار کتاب مذکور اعلام داریم.

علیرضا حسن زاده - مصطفی اسدزاده

دی‌ماه ۱۴۰۰